

hogy nemcsak remélhető bizonyos javulás, de föltétlenül (és módszeresen) tenni is kell ennek érdekében. Ha jelen kötetében nem jut is el holmi „végső eredményekig” — ezekre különben is csak gyakorlati munka során lehet számítani —, a pusztá helyzetfölmérés holtpontján messze túljut: irányt mutat a munka további folytatásához, s a jövőben elvégzendő feladatok közül is többet jó érzékkel jelöl ki a további kutatások számára. Igen fontosnak tűnik például az a megállapítása, hogy az „intézményesített tömegkommunikáció” fórumai mellett létezik egy úgynevezett „spon-

tán tömegkommunikáció” is, amely rendszerint lényegesen befolyásolja — sokszor éppen az „intézményesített tömegkommunikáció” ellenében — „az egyén kommunikatív praxisát”. Ennek a „rejtett intézményrendszernek” a minél alaposabb megismerése is a jövő nagy feladatai közé tartozik, mert ezen keresztül várható el csak „az intézményesített anyanyelvi nevelési gyakorlat” hatékonyságának a növekedése, a kommunikációs „hátrányos helyzetek” eseteinek csökkentése.

CSEH Márta

S Z Í N H Á Z

„R”

Kifejezett csalódást okozott Jordan Plevnes kortárs szerző „R” című művének újjvidéki, magyar nyelvű ősbemutatója, amelynek akárcsak a mű első, macedón színre vitelének Ljubisa Georgievszki a rendezője. S nem is csak azért okozott csalódást, mert más, erőtlenebb, mert vitathatatlanul messzemenően erőtlenebb, mint a Sterija Játékokon látott, szkopjei előadás volt, hanem mert sem a rendező, sem a főszereplő — Soltis Lajos — nem tudta kiteljesíteni, vagy akár csak végigvezetni az előadás első perceiben felkínált, kétségtelenül érdekes és időszerű problémavilág egyetlen vonulatát sem.

Jordan Plevnes drámáinak központi témája a magánemberi és — az ezzel összefonódó — nemzeti azonosságkeresés, ami az „R”-ben a művészi önkifejezés kínjaival, problémájával bővül, árnyalódik. De mintegy háttérproblémaként, az őszinteségre törekvő művészi kifejezés ellentétéként a politika hazugságai, változékonysága is felismerhető, akárcsak a közelmúltunk politikai megfontolatlanságaira történő utalás, amit az emberek iránti elvszerű elvtelenséget példázó esemény — a főszereplő apját, néhány forradalom harcosát, néptanítót, beteg gyermekének gyógyí-

Jordan Plevnes: „R”. Fordította: Guelmino Sándor. Rendező és díszlettervező: Ljubisa Georgievszki. Jelméz: Branka Petrović. Színészek: Soltis Lajos, Ruzs Milán f. h., Romhányi Ibi, Ladik Katalin, Páthy Mátyás, Fejes György, F. Várady Hajnalka, Sz. Rövid Eleonóra, Venczel Valentin, Arcson Rafael, Kovács Etelka f. h., Jelica Bjeli, Szilágyi Nándor, Simon Mihály f. h., László Sándor, Banka János, Giric Attila f. h., Kákonyi Tibor f. h., Törteli László, Márton András, Soltis Öszike.

tása céljából eltulajdonított nyolc üveg étolaj miatt végzik ki — hivatott kifejezni.

Az előadásnak a keretjáték utáni első jelenete egyértelműen hangsúlyozza a kétféle azonosságkeresést, azt, amiről — éppen a jelenet alapján joggal hisszük — szólni kíván, szólni fog ez az előadás. A kis nép, kis nyelv bezártságának, tragédiájának kérdését már az első percekben aktualizálja és lokalizálja is a rendezés: élőben halljuk az Újvidéki Rádió magyar nyelvű Esti híradóját, s a főszereplő is tesz néhány vaskosabb, privát észrevételt ilyen vonatkozásban. A színészi önkifejezés keresésére utal a szerepét ízelgető, próbálgató színészi műhelymunka demonstrációja, ami semmiképpen sem öncélú, lévén hogy a színész Georg Büchner *Danton halála* című drámájának Robespierre szerepét készíti, mert ezzel lép fel a zürichi nemzetközi színészfesztiválon. Robespierre szerepe természetesen nem véletlenül kap helyet a történetben, hanem az író által tudatosan, sőt tendenciózusan kiválasztott színészi feladatként, mivel különféle politikai kötődéseivel mintegy meghatározza a dráma politikumát, s ilyen vonatkozásban gazdag képzettársítást tesz lehetővé.

Az előadás kezdete tehát beindítja a dráma két leglényegesebb problémaszálát. A folytatás azonban elmarad. Mert sem a rendező nem építette úgy az előadást, hogy a sorjázó jelenetek erősítsék, teljesebbé tegyék a jelzett két fő vonulatot, a későbbi epizódok vagy szinte önállósultak — erre utal a komikus jelenetek hatása —, vagy kifejezéstelenné váltak, amint ezt több talányos, a néző számára érthetetlen jelenet mutatja. S a főszereplő is elvesztette a vezérfonalat, talán még mielőtt határozottan kezébe vehette volna az előadás irányítását. Megítélésem szerint Soltis már akkor irányt téveszt, amikor a szerep ízelgetése közben csupán külsőleges eszközöket próbál ki (műanyag zacskót húz a fejére, dugót szorít a fogai közé, s így mondja Robespierre monológját), és nem a szöveg értelmét keresi, nem értelmezni akarja szerepét. A külsőségektől később sem szabadulhat, aminek eredménye, hogy nem érezni a művész küzdelmét az anyaggal, önmagával. Soltis színészában nincs láz, ő nem szenved azért, hogy jobb legyen, művészete igazabb, autentikusabb lehessen. Meggyőződéses tévhite, hogy szerepformálása tökéletes. Ennek egyenes következménye, hogy kapcsolata a családdal jellegtelen, rebbent, a múltban élő édesanyjával, istenfélő testvérével, emancipációt igénylő, három műszakot vállaló, régész feleségével. Hasonlóan motiválatlanul agresszív a viselkedése a memoárjait író, nyugalmazott forradalmárral — pedig ő volt annak a népbíróságnak az elnöke, amely egykor a színész apját csekélységért halálra ítélte —, s definiálatlan kötődése színész nő szeretőjéhez is. Egyedül talán az emlékiratait író forradalmár fiatal és csinos feleségével — akit a színész egyik hódolójának hisz — sikerül jellemre utaló kapcsolatot teremtenie.

Hogy a főszereplő csupán külsőségeiben állítja elénk a dráma hőseit, azért Georgievszki és Soltis közösen hibáztatható. A színész talán alkati-

lag sem felel meg feladatának, amit súlyosbít, hogy a rendező a szituációk, a szereplők mélyebb értelmezése helyett megelégszik néhány felszínes, nem is mindig érthető s nem is következetesen végiggondolt ötlettel. Egyetlen példa a végignemgondoltságra: a látomásként megjelenő apa találkozik a színész képzelete szülte, ugyancsak látomás Robespierre-figurákkal. Látomás látja a látomást! Nem véletlenül említettem ezt a jelenetet. Georgievszki ugyanis annyira szabadon kezeli a valóságban és a képzeletben játszódó jeleneteket, hogy ez már zavarba ejtő. Kezdve attól, hogy keretjelenetté hozza előre a zürichi színészversenyt, amelyen hat nemzet Robespierre-alakítója jelenik meg előttünk, ugyanezek később a főszereplő képzeletében létező tükörfigurákként is szerepelnek, akiket nem mindenki láthat. Számomra egyetlen elgondolkodtató jelenete van az előadásnak, a záróepizód, melyben a bürokrata igazgató utasítására csigára akasztják és a magasba emelik a kellemetlen főszereplőt, s így lehetővé teszik a *Sevillai borbély* előadásának zavartalan megtartását. Persze ez is erőteljesebb lenne, ha a dráma főhősét Soltis a művészi útkeresés megszállottjaként s nem csak rögeszméket kergető eszelősnek állítaná elének.

A színészek közül elsősorban a jellemkomikum eszközeit alkalmazó Venczel Valentin, a szíinigazgató és F. Várady Hajnalka, a forradalmár felesége veteti magát észre. És a fesztiváli műsorközlő szerepét tolmácsoló Jelica Bjeli. A többiek vagy jellegtelenek maradnak (Fejes György, Romhányi Ibi, Pásthly Mátyás), vagy harsányan, de tévesen rájátszanak szerepükre, mint az elégedetlen, meg nem értett és meg nem becsült feleség szerepét végigkiabáló Ladik Katalin, akiről a csontvázal táncra perdülő jelenete többet árul el erőltetett fortissimóinál, vagy Sz. Rövid Eleonóra, aki mintha nem tudta volna eldönteni, hogy a szerető vagy a csodáló feladata jutott-e neki. Külön fejezet a fiatalok szerepeltetése. Arcson Rafael színházi tűzoltóként nem tud hiteles kisember lenni, Ruzs Milán f. h. nem tehetségtelen, de nem valószínű, hogy látomás-apaként ezúttal mindig tudja, mit miért kell csinálnia a színpadon. Kovács Etelka f. h. riporternője viszont teljesen tehetségtelennek mutatkozott. Kétségbeejtő, hogy a főiskolások, akárcsak a pályakezdő színészek milyen siralmasan beszélnek és mozognak, kosztümös, néma Robespierre-eik elszomorítóan komikusak.

Az „R” félresikerült bemutatója ismét bebizonyította, hogy sokszereplős darab megjelenítése eleve problematikus, kivált, ha az előadás nélküli az elmélyült rendezői munkát, s a főszereplő szerepértelmezése is téves.

GEROLD László